

En handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling

i skolan

Förebygga diskriminering och kränkande behandling

Främja likabehandling

DO, BEO & Skolinspektionen

Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tillsyn över diskrimineringslagen (2008:567). Barn- och elevombudet (BEO) och Skolinspektionen har tillsyn över 14 a kap. skollagen (1985:1100) om åtgärder mot kränkande behandling.

Detta är en reviderad upplaga av tidigare handledning för skolans likabehandlingsarbete.

sidan

Innehåll

1	Elevernas rättigheter i fokus
2	Likabehandlingsarbete – varför det?
3	Red ut begreppen i planen
4	Vad står begreppen för?
7	Skolan måste agera
8	Kön
9	Etnisk tillhörighet
10	Religion och annan trosuppfattning
11	Funktionshinder
12	Sexuell läggning
13	Kränkande behandling
14	Nya diskrimineringsgrunder
15	Könsöverskridande identitet eller uttryck
16	Ålder
17	Främja likabehandling
18	Främjande insatser
21	Utforma planen
22	Följ den röda tråden
24	Koppla målen till konkreta åtgärder
25	Planens innehåll
26	Elevernas delaktighet
27	Kartläggningsmetoder
30	Områden att se över
38	Checklista
40	Vänd er till oss med frågor

Elevernas rättigheter i fokus

Skolan har sedan tidigare i uppdrag att arbeta för en skolmiljö som är fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Sedan 1 januari 2009 har bestämmelserna ändrats något. Likabehandlingsarbetet regleras av två lagar istället för en och det finns två nya diskrimineringsgrunder. Men skolans fokus är detsamma – att arbeta för barns och elevers lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Den här skriften är tänkt som stöd

i skolornas likabehandlingsarbete. Fokus ligger på att långsiktigt förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling inom grund-, gymnasie- och vuxenutbildning. I Skolverkets allmänna råd står det mer om lagkraven och hur skolan ska agera vid akuta situationer när en elev utsätts för någon form av kränkning. Det går också att vända sig till DO, BEO och Skolinspektionen med frågor.

Likabehandlingsarbete – varför det?

För oss står svaret klart. Det handlar om elevernas mänskliga rättigheter, om att förverkliga FN:s barnkonvention i skolan. Självklart ska elever ha ett rättsskydd likvärdigt det skydd som finns för skolans anställda. Likabehandlingsarbete handlar om att skapa en skola fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. En trygg skoldag är en förutsättning för att lära och utvecklas.

Forskning har dessutom visat att systematiskt arbete mot kränkningar har effekt. Det handlar till exempel om att arbetet är långsiktigt och att såväl lärare som elever är engagerade.

Varje verksamhet ska ha skriftlig plan för likabehandlingsarbetet

Syftet med planarbetet ska vara att främja elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder samt förebygga och förhindra diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Nytt inom likabehandlingsarbetet

Sedan 1 januari 2009 regleras likabehandlingsarbetet i två regelverk:

- diskrimineringslagen och
- 14 a kap. i skollagen.

De har ersatt den tidigare barn- och elevskyddslagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Två planer som kan göras till en

Skolan ska varje år upprätta två planer för likabehandlingsarbetet, **en likabehandlingsplan** (enligt 3 kap. 16 § diskrimineringslagen) och **en plan mot kränkande behandling** (enligt 14 a kap. 8 § skollagen). Planerna kan sammanföras till en, så länge innehållet uppfyller lagarnas krav. Det finns många fördelar med att föra ihop planerna eftersom arbetet mot diskriminering och trakasserier och arbetet mot kränkande behandling har många beröringspunkter och likheter. Det handlar i båda fallen om att arbeta för alla elevers lika värde. **Denna handledning utgår från en sammanförd plan, hädanefter kallad likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling eller bara planen.**

Två nya diskrimineringsgrunder

Nu skyddas också eleverna mot diskriminering på grund av könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder (se sidorna 14-16). Det har även införts en form av böter, ett vite, för skolor som inte har en plan som lever upp till diskrimineringslagens krav.

Red ut begreppen i planen

Det är bra om planen kort förklarar lagarnas innehåll och centrala begrepp som direkt och indirekt diskriminering, trakasserier och kränkande behandling samt de olika diskrimineringsgrunderna. Det underlättar för elever, vårdnadshavare och skolpersonal att få kunskaper om sina rättigheter och skyldigheter.

På följande sidor beskrivs innebörden av begreppen ovan.

Vad står begreppen för?

En grundläggande mänsklig rättighet är rätten till likabehandling. Alla elever i skolan ska ha samma rättigheter – flickor som pojkar och oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder. Alla elever har rätt att vistas i skolan utan att utsättas för någon form av kränkande behandling.

Diskriminering

Diskriminering är när skolan på osakliga grunder behandlar en elev sämre än andra elever och missgynnandet har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck eller ålder.

Diskriminering kan till exempel ske genom skolans regler eller rutiner.

En elev kan också bli diskriminerad om eleven blir särbehandlad på grund av en förälders eller syskons sexuella läggning, funktionshinder med mera.

Direkt och indirekt diskriminering

Diskriminering kan vara antingen direkt eller indirekt.

Med **direkt diskriminering** menas att en elev missgynnas och det har en direkt koppling till exempelvis elevens kön. Ett exempel kan vara när en flicka nekas tillträde till ett visst gymnasieprogram med motiveringen att det redan går så många flickor på just detta program.

Men man kan också diskriminera genom att behandla alla lika. Det är det som kallas **indirekt diskriminering**. Det sker när skolan tillämpar en bestämmelse eller ett förfaringsätt som verkar vara neutralt, men som i praktiken missgynnar en elev på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder. Om exempelvis alla elever serveras samma mat, kan skolan indirekt diskriminera de elever som på grund av religiösa skäl behöver annan mat.

Trakasserier och kränkande behandling

Gemensamt för trakasserier och kränkande behandling är att det handlar om ett uppträdande som kränker en elevs värdighet. Trakasserier och kränkande behandling kan vara

- ✓ fysiska (slag, knuffar)
- ✓ verbala (hot, svordomar, öknamn)
- ✓ psykosociala (utfrysning, grimaser, alla går när man kommer)
- ✓ texter och bilder (teckningar, lappar, sms, mms, fotografier, msn och meddelanden på olika webb-communities).

Trakasserier

är uppträdande som kränker en elevs värdighet och som har samband med

- kön
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionshinder
- sexuell läggning
- könsöverskridande identitet eller uttryck
- ålder.

Både skolpersonal och elever kan göra sig skyldiga till trakasserier. Det är trakasserier även när en elev kränks på grund av en förälders eller syskons sexuella läggning, funktionshinder med mera.

Kränkande behandling

är uppträdande som kränker en elevs värdighet, men som inte har samband med någon diskrimineringsgrund.

Det kan vara att retas, mobba, frysa ut någon, knuffas eller att rycka någon i håret.

Både skolpersonal och elever kan göra sig skyldiga till kränkande behandling.

Repressalier

Personalen får inte utsätta en elev för straff eller annan form av negativ behandling på grund av att eleven eller vårdnadshavaren har anmält skolan för diskriminering eller påtalat förekomsten av trakasserier eller kränkande behandling. Det gäller även när en elev, exempelvis som vittne, medverkar i en utredning som rör diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling.

Befogade tillsägelser

Skolans personal måste ibland tillrättavisa en elev för att skapa en god miljö för hela klassen. En befogad tillrättavisning är inte en kränkning i lagens mening, även om eleven ifråga kan uppleva det som kränkande.

Skolan måste agera

Skolan har en skyldighet att agera så snart någon ur personalen får kännedom om att en elev känner sig utsatt för trakasserier eller kränkande behandling. Skolan ska *utreda* vad som har hänt och *vidta åtgärder* för att förhindra fortsatta kränkningar. Det är därför viktigt att likabehandlingsplanen/planen mot kränkande behandling innehåller rutiner för hur de anställda ska agera i sådana situationer. Det bör också vara tydligt vem som ansvarar för uppföljningen och för dokumentationen.

Om skolan inte gör tillräckligt?

Om skolan inte gör tillräckligt för att förhindra att en elev fortsätter att kränka en annan elev, kan skolans huvudman bli skyldig att betala skadestånd till den utsatte eleven. Detsamma gäller när skolpersonal bryter mot förbudet att utsätta elever för kränkande behandling. Skadeståndsbeloppet kan bli högre om verksamhetens plan inte lever upp till de krav som ställs i lagen.

Om skolan inte gör tillräckligt för att förhindra att en elev fortsätter att trakassera en annan elev, kan skolans huvudman bli skyldig att betala diskrimineringsersättning till den utsatte eleven. Detsamma gäller när skolpersonal bryter mot förbudet att utsätta elever för diskriminering och trakasserier.

Inget krav på uppsåt

Man behöver inte ha haft någon elak avsikt för att göra sig skyldig till diskriminering eller trakasserier. Det är effekten som avgör.

Man behöver dock ha viss insikt i att det egna uppträdandet kan upplevas som trakasserier. Det kan vara svårt att bedöma om ett barn har den insikten. Därför är det viktigt att personalen är observant och beredd att ingripa i konkreta situationer. Det förebyggande arbetet är också viktigt här.

Kön

Skolan ska förebygga och förhindra könsdiskriminering. Skolan ska också förebygga och förhindra trakasserier som har samband med kön liksom sexuella trakasserier av elever.

Trakasserier

Trakasserier som har samband med kön kan vara utfrysning, förlöjligande och skämt kopplade till en elevs könstillhörighet.

Sexuella trakasserier är kränkningar av sexuell natur. De kan ta sig uttryck i sexualiserat språkbruk, tafsande eller visning av pornografiskt material.

Transsexualism

Även transsexuella, alltså personer som har ändrat eller kommer att ändra sin juridiska könstillhörighet, skyddas utifrån diskrimineringsgrunden kön.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på könsdiskriminering, trakasserier som har samband med kön eller sexuella trakasserier:

Maria vill göra sin praktik på en målarfirma, men studie- och yrkesvägledaren avråder henne med argumentet "Det är för hårt arbete för en tjej". [diskriminering]

Pedro blir retad av kompisarna på fritidshemmet för att han är den ende killen som valt att gå med i dansgruppen. [trakasserier på grund av kön]

Några elever på skolan sprider ett rykte om Karin, att hon betar sig som en hora och hånglar med vem som helst. [sexuella trakasserier]

Etnisk tillhörighet

Skolan ska förebygga och förhindra diskriminering och trakasserier på grund av etnisk tillhörighet.

Vad räknas som etnisk tillhörighet?

Med etnisk tillhörighet menas att någon tillhör en grupp personer med samma nationella eller etniska ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande.

Var och en har rätt att bestämma sin egen tillhörighet. Om du är född i Sverige kan du vara rom, same, svensk, kurd eller något annat.

Du kan ha flera etniska tillhörigheter.

Arbeta mot rasism

Skolan har också ett ansvar att arbeta mot rasism och främlingsfientlighet enligt skollagen.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på diskriminering eller trakasserier som har samband med etnisk tillhörighet:

En skola med många elever med annan etnisk tillhörighet än svensk ger förtur åt etniskt svenska barn vid antagning av nya elever för att inte få en alltför segregerad elevgrupp. [diskriminering]

Thomas, som är svart, får många kommentarer från de andra eleverna om sitt hår och sin hudfärg. Många vill ta och känna på honom. Klassföreståndaren avfärdar honom med att "Ja, men du vet ju att du är annorlunda. Det är klart att de andra är nyfikna på dig. De menar ju inget illa". [trakasserier]

Maria är bäst i klassen på svenska. Hon är aktiv på lektionerna och har alla rätt på proven. Läraren vill inte ge Maria MVG, då svenska inte är hennes modersmål. [diskriminering]

Religion och annan trosuppfattning

Skolan ska förebygga och förhindra diskriminering och trakasserier på grund av religion eller annan trosuppfattning.

Religion

Religionsfriheten är skyddad i såväl internationella konventioner som i den svenska grundlagen. Undervisningen i skolan ska enligt läroplanen vara icke-konfessionell och skolan får inte missgynna någon elev på grund av hans eller hennes religion.

Annan trosuppfattning

Begreppet *annan trosuppfattning* innefattar uppfattningar som har sin grund i eller har samband med en religiös åskådning, till exempel buddism eller ateism. De anses ha ett naturligt samband med eller vara jämförbara med religion.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på diskriminering eller trakasserier som har samband med religion eller annan trosuppfattning:

Vincent, vars familj är med i Pingstkyrkan, blir ofta retad för det av några klasskamrater. De säger det på skämt, men han tycker inte att det är roligt. [trakasserier]

Läraren nekar Leila att bära huvudduk på SFI-undervisningen med motiveringen "Huvudduk är ett tecken på kvinnoförtryck". Det innebär att Leila utestängs från sin utbildning. [diskriminering]

Rebecka är judinna. En dag har någon ristat ett hakkors på hennes skåp. [trakasserier]

Funktionshinder

Skolan ska förebygga och förhindra diskriminering och trakasserier på grund av funktionshinder.

Vad räknas som funktionshinder?

Funktionshinder kan vara fysiska, psykiska eller intellektuella och påverka livet på olika sätt.

Som funktionshinder räknas både sådana som syns, som att man använder rullstol, och sådana som inte märks lika lätt, som exempelvis allergi, ADHD och dyslexi.

Funktionshinder kan uppstå till följd av en sjukdom eller något annat tillstånd. De kan också uppstå till följd av en medfödd eller förvärvad skada.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på diskriminering eller trakasserier som har samband med funktionshinder:

På skolavslutningen ropade skolans rektor upp alla elever individuellt och tackade av var och en förutom särskoleklassen, som hon ropade upp som grupp.

[diskriminering]

Elenas pappa har en CP-skada. Hon blir arg och ledsen när andra elever i skolan ropar "Din pappa är jävla CP." [trakasserier]

Patrik, som har ADHD, blir utkörd från klassrummet för att han inte kan sitta still. Han lämnar hela tiden sin plats. En dag klarar lärarvikarien inte av situationen utan skickar hem Patrik med orden "ADHD-barn borde inte få gå på högstadiet!"

[diskriminering och trakasserier]

Sexuell läggning

Skolan ska förebygga och förhindra diskriminering och trakasserier på grund av sexuell läggning.

Med sexuell läggning menas

- homosexualitet
- bisexualitet
- heterosexuellitet.

Skolans värdegrund

Skolan har ett särskilt ansvar att förmedla samhällets gemensamma värdegrund till sina elever. Det inkluderar arbetet mot homofobi och rätten till likabehandling oavsett sexuell läggning.

Homofobi är en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor. En homofobisk hållning strider mot principen om alla människors lika värde och allas lika rättigheter.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på diskriminering eller trakasserier som har samband med sexuell läggning:

Några elever i skolan brukar vara elaka mot Johanna på många olika sätt. Oftast kallar de henne "äckliga lebb". [trakasserier]

Det har gått bra i skolan för James tills hans två pappor kom på besök. Efter det har han svårt att få vara med i grupparbeten och ibland får han jobba ensam. James vill inte vända sig till sin lärare eftersom läraren ser att de andra fryser ut honom, men inte gör något. [trakasserier]

På skolan ordnas en avslutningsbal. Elin och Anna, som är ett par, får inte dansa den första uppvisningsdansen tillsammans. [diskriminering]

Kränkande behandling

Skolan ska också förebygga och förhindra det som i lagen benämns som *kränkande behandling* (14 a kap. skollagen).

Kränkande behandling är ett uppträdande som kränker en elevs värdighet, men saknar koppling till någon av diskrimineringsgrunderna. Tanken är att begreppet ska täcka in alla former av kränkande behandling. Det kan vara mobbning, men även enstaka händelser.

Det kan till exempel handla om att reta eller mobba någon för att han eller hon är överviktig eller har en viss hårfärg, men det behöver inte ha koppling till en egenskap hos det utsatta barnet. Utfrysning, knuffar eller att till exempel rycka någon i håret räknas också som kränkande behandling.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på det som i lagen benämns kränkande behandling:

Carl blir ofta kontaktad via msn av elever på skolan. Där kallar de honom "pucko" och "tjockis". De har också lagt ut bilder av Carl på Lunarstorm. Bilderna har tagits i duschen efter gymnastiken.

Lisa är stökig i klassrummet och vill inte lugna ner sig trots lärarens tillsägelse. Ett gräl som uppstår emellan dem slutar med att läraren ger Lisa en örfil.

Oliver har slutat fråga om han får vara med och leka på rasterna. Han är hellre ensam än att behöva höra de andra säga att han inte får vara med. Skolans personal tror att Oliver är ensam för att han tycker om det. "Han är en ensamvarg", säger klassläraren. Oliver orkar inte förklara hur det egentligen ligger till.

Nya diskrimineringsgrunder

Sedan 1 januari 2009 skyddas elever mot diskriminering och trakasserier i skolan som har samband med *könsöverskridande identitet eller uttryck* och *ålder*.

Men skolorna är inte skyldiga att arbeta förebyggande mot diskriminering på dessa grunder eller att inkludera dem i sin plan. DO rekommenderar ändå att skolan arbetar förebyggande *även* när det gäller de nya grunderna och tar med dem i planen. Ett förebyggande arbete minskar risken för diskriminering och trakasserier.

Skyddet mot diskriminering har alltså utvidgats till att omfatta två nya diskrimineringsgrunder, men skyldigheten att arbeta förebyggande mot diskriminering gäller för samma diskrimineringsgrunder som tidigare.

Det är förbjudet att

diskriminera barn/elever/studenter på grund av

- kön
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionshinder
- sexuell läggning

- könsöverskridande identitet eller uttryck (sedan 1 januari 2009)
- ålder (sedan 1 januari 2009).

Planen ska innehålla

aktiva åtgärder för att förebygga diskriminering som har samband med

- kön
- etnisk tillhörighet
- religion eller annan trosuppfattning
- funktionshinder
- sexuell läggning.

Läs mer om

de nya diskrimineringsgrunderna på följande sidor.

Könsöverskridande identitet eller uttryck

Elever får inte diskrimineras eller trakasseras i skolan på grund av könsöverskridande identitet eller uttryck.

Vad är könsöverskridande identitet eller uttryck?

Diskrimineringsgrunden omfattar de flesta transpersoner. Transpersoner är ett paraplybegrepp som används om människor som på olika sätt bryter mot samhällets normer kring könsidentitet och könsuttryck – mot föreställningar om hur kvinnor och män, pojkar och flickor förväntas vara och se ut. Transpersoner kan till exempel vara transvestiter, intersexuella (personer som fötts med oklar könstillhörighet) eller inter- och transgenderpersoner (personer som definierar sig bortom kön eller utanför de traditionella könsidentiteterna).

För att omfattas av diskrimineringskyddet måste personens könsöverskridande identitet eller uttryck uppfattas av andra, men det krävs inte att den som diskriminerar känner till begreppen.

Diskrimineringsgrunden har inget samband med sexuell läggning. Personer med könsöverskridande identitet eller uttryck kan vara såväl homo-, bi- som heterosexuella. Observera även att transsexuella personer omfattas av diskrimineringsgrunden kön (se sidan 8).

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på diskriminering eller trakasserier som har samband med könsöverskridande identitet eller uttryck:

Jorge blir förlöjligad och hånad av en grupp killar i skolan eftersom han sminkar sig med mascara och läppglans. [trakasserier]

Kim, som identifierar sig som intergender, söker upp skolkuratoren på sitt gymnasium för att tala om problem i familjen. Skolkuratoren ifrågasätter Kims könsidentitet och istället för att få prata om sina problem hemma, måste Kim förklara och försvara vad intergender betyder och innebär. [diskriminering]

Alex, som klär sig i kjol och klänning, blir utföst av de andra tjejerna från skolans tjejtoalett eftersom de tycker att Alex är för mycket kille för att få gå in där. [trakasserier]

Ålder

Elever får inte diskrimineras eller trakasseras i skolan på grund av ålder.

Det är tillåtet att särbehandla på grund av ålder

- vid tillämpning av bestämmelse i förskola, förskoleklass, skolbarnomsorg, grundskola, särskola eller specialskolan. En sådan bestämmelse kan vara skollagen eller grundskoleförordningen, till exempel indelning i grupper utifrån barnens och elevernas ålder.
- om det finns ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga. Det gäller till exempel åldersgränserna för tillträde till gymnasium, vuxenutbildning och SFI.

När skyddet mot åldersdiskriminering skulle införas gjorde regeringen en översyn av alla bestämmelser inom utbildningsväsendet. Regeringen hittade inte några bestämmelser som skulle strida mot förbudet.

Ålder som diskrimineringsgrund

Skyddet mot åldersdiskriminering omfattar alla, unga som gamla. Åldersnormen kan se olika ut i olika sammanhang, men generellt drabbas yngre och äldre av diskriminering på grund av ålder. Skyddet gäller alltså även i skolan.

Exempel

Några händelser som kan vara exempel på trakasserier som har samband med ålder:

Malte är ett år yngre än sina klasskamrater och blir ofta retad på grund av detta.

[trakasserier]

Agnes pappa är mycket äldre än de andra papporna i hennes klass. Hon blir sårad när de andra klasskamraterna skämtar om det. Hon har sagt ifrån att hon blir ledsen, men de fortsätter i alla fall. [trakasserier]

MvG

Främja likabehandling

Enligt diskrimineringslagen ska planen innehålla insatser som behövs för att främja barns och elevers lika rättigheter och möjligheter i skolan oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder och sexuell läggning. Medan det förebyggande arbetet siktar på att minimera risken för diskriminering, trakasserier och kränkande behandling handlar det främjande arbetet mer om att hitta och stärka de positiva förutsättningarna för att alla elever ska ha lika rättigheter och möjligheter.

Lagkravet på det främjande arbetet omfattar inte de två nya diskrimineringsgrunderna ålder och könsidentitet. Men det finns självklart inget hinder att inkludera dem i det främjande arbetet. Det är till och med önskvärt.

Främjande insatser

Att främja lika rättigheter och möjligheter kan till en början handla om att skaffa sig kunskaper kring varje specifik diskrimineringsgrund och vad som utgör kränkande behandling. Det är kunskap man kan behöva för att lära sig förstå och se behovet av att främja och på vilket sätt man kan göra detta. Det kan exempelvis vara normkritisk och genuspedagogisk kompetens, kunskap om hur funktionsnedsättningar påverkar barns situation i skolan och kunskap om hur samhället och skolan förmedlar normer kring sexuell läggning, etnisk tillhörighet och religion.

©bild Nina Hemmingsson

Främja likabehandling av flickor och pojkar

Skolan har enligt läroplanerna också i uppgift att arbeta med frågor som rör jämställdhet. Det jämställdhetspedagogiska arbetet är ett viktigt bidrag till skolans plan. Att främja elevers lika rättigheter handlar bland annat om att ge flickor och pojkar lika stort inflytande över verksamheten – och lika stort utrymme. I undervisningen kan man till exempel genomföra talrundor, något som gynnar såväl tystlåtna flickor som tystlåtna pojkar.

Det är också viktigt att skapa förutsättningar för eleverna att utveckla sina förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller. Detta är även angeläget vid studie- och yrkesvägledning inför val av kurser, fortsatt utbildning och framtida yrken. Om man planerar aktiviteter i könsuppdelade grupper, är det viktigt att i förväg noggrant diskutera skäl och konsekvenser. Vad är syftet? Finns det risk för att förstärka rådande normer? Kan enskilda barn komma i kläm?

En del av främjandearbetet handlar också om att stärka elevernas förmåga att värna sin kroppsliga integritet gentemot vuxna och andra elever och att stärka deras självkännet genom åldersanpassad sexualkunskap.

Etnisk tillhörighet och religion eller annan trosuppfattning

För att främja elevers lika rättigheter oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning kan man belysa rasismens idéhistoria och vilka effekter den haft på det svenska samhället. Det gäller inte minst i behandlingen av de nationella minoriteterna i Sverige, både historiskt och i nutid. Man kan också tillsammans med eleverna diskutera och analysera fördomar och stereotypa föreställningar om olika etniska och religiösa grupper när sådana dyker upp i media eller i läromedel.

En annan främjande åtgärd kan vara att kompetensutveckla lärarna i interkulturell pedagogik för att öka deras kunskap om hur man på ett ömsesidigt sätt kan möta olika kulturer i en lärandemiljö. Skolan kan också uppmärksamma elevers flerspråkighet på ett positivt sätt, till exempel genom att ge modersmålsundervisningen utrymme och resurser i skolans verksamhet för att på så sätt synliggöra och öka statusen på den undervisningen.

Funktionshinder

Genom att göra skolmiljön och undervisningen tillgänglig för elever med olika funktionshinder visar skolan att alla barn är lika mycket värda och att ingen ska behöva känna sig utanför för att hon eller han inte kan delta i samma aktiviteter som övriga elever.

Tillgänglighet handlar inte bara om den fysiska miljön och möjligheten att ta till sig information. Det handlar lika mycket om bemötandet hos skolans personal – både i handling och attityder.

En lärare kan till exempel tänka på att planera in pauser eller ge möjlighet för en elev med ADHD att röra sig under lektionen utan att det stör övriga elever. Och kanske behöver skolan ändra resmålet för den traditionella skolresan för att alla ska kunna följa med.

Sexuell läggning

Skolan kan främja lika rättigheter oavsett sexuell läggning genom att ta upp homo- och bisexualitet ämnesintegrerat i till exempel samhällskunskap, svenska, historia, matematik och engelska. Det kan konkret göras genom att i samhällskunskapen undervisa om olika reformer för homo- och bisexuellas rättigheter. Läraren kan beskriva hur reformerna genomförts och hur lagstiftningen förändrats. I matematiken kan man använda samkönade par i räkneexempel om ränta på husköp eller liknande.

Kränkande behandling

Alla elever har rätt att vistas i skolan utan att utsättas för någon form av kränkande behandling. Det är viktigt att de vuxna föregår med gott exempel och visar hur man bör bete sig mot varandra. Personalen bör alltså aldrig tala illa om andra anställda, andra elever eller föräldrar – i synnerhet inte inför eleverna. Det är också viktigt att personalen samtalar med eleverna om det ändå hänt att någon blivit illa behandlad och förklarar varför händelsen upplevts som kränkande av den som blivit utsatt.

Utforma planen

På följande sidor ges förslag på hur en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling kan vara uppbyggd – förberedelser, struktur och innehåll.

Särskilda åtgärder mot just diskriminering

är nödvändiga inom det ordinarie skolmiljöarbetet. Annars finns det inget som talar för att skolan faktiskt arbetar aktivt för att främja elevernas lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

Följ den röda tråden

I en bra plan bör det gå att följa en röd tråd mellan vision, nulägesanalys/kartläggning, tydliga mål och konkreta åtgärder och uppföljning och utvärdering.

1. Vision

Som ett första led kan det vara lämpligt att formulera en övergripande policy eller en vision som tydligt markerar skolans inställning.

Exempel Vad är vår policy?

På vår skola ska ingen elev bli diskriminerad, trakasserad eller utsatt för kränkande behandling.

2. Kartläggning och nulägesanalys

För att veta vad skolan främst behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling krävs en kartläggning av nuläget. Det behövs också en analys av resultatet. En sådan analys kan göras på olika sätt (se avsnittet *Kartläggningsmetoder*, s 27).

Exempel Hur ser det ut hos oss?

Elever uppger i enkäten att det förekommit sexuella trakasserier i samband med toalettbesök då det finns toalettdörrar som går att rycka upp.

3. Tydliga mål och konkreta åtgärder

Med nulägesanalysen som utgångspunkt kan man formulera ett antal tydliga mål för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling i skolan.

Exempel Vad vill vi?

Toaletterna ska vara säkra att använda och inte kunna ryckas upp då de är låsta.

Nästa steg är att formulera konkreta *tidsbestämda* åtgärder för *hur* målen ska nås och *vem* som ska ansvara för dem.

Exempel Hur ska vi nå målet?

a) Samtliga elevtoaletters dörrar och lås ska inventeras av vaktmästaren i samverkan med kamrattstödarna. De som går att ryckas upp ska bytas ut. Till detta avsätts 10 000 kronor. Vaktmästare ansvarar för att det är klart till höstterminens början.

b) En temadag mot trakasserier och sexuella trakasserier ska hållas för eleverna under höstterminen. Biträdande rektor ansvarar för genomförandet.

4. Uppföljning och utvärdering

En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan. Redan när man formulerar målen och åtgärderna bör man tänka på hur de ska kunna följas upp.

Exempel Hur mäter vi resultatet?

Resultatet ska mätas i nästkommande elevenkät och kompletteras med en diskussion med personalgruppen och elevrådet för att ta reda på om åtgärderna haft effekt.

5. Ny plan varje år

Likabehandlingsarbetet tar inte slut i och med att planens giltighetstid är över eller för att en viss åtgärd är uppnådd. Arbetet fortsätter med en ny analys av nuläget och kanske med nya målsättningar och nya åtgärder. Förändringsarbete tar tid.

Exempel Hur går vi vidare?

Helhetstänkande

Likabehandlingsarbetet bör präglas av ett helhetstänkande och ingå i det systematiska arbetsmiljöarbetet, i arbetet med ordningsregler och i skolans övriga arbete.

Tänk på att ta med konkreta åtgärder för att förebygga just diskriminering:

Ange på vilket sätt åtgärder för att förbättra studiemiljön för eleverna (till exempel rastvakter, klassråd, jourkompisverksamhet och elevvårdsteam) är kopplade till var och en av diskrimineringsgrunderna.

Se över om diskrimineringsgrunderna behandlas i de metoder (till exempel Olweus, SET, Charlie eller ART) som skolan använder sig av i sitt antimobbings- och värdegrundsarbete.

Koppla målen till konkreta åtgärder

Det räcker inte att enbart deklarerar att ”inga trakasserier ska förekomma på skolan” eller att ”mångfaldsaspekten ska beaktas i hela verksamheten” utan att närmare precisera hur detta ska uppnås.

Målformuleringar kan vara en bra start, men de måste kompletteras med konkreta åtgärder för att skolan ska uppfylla sina skyldigheter enligt lagarna.

Tydliga roller och mätbara mål

Likabehandlingsarbetet ska bedrivas på ett målinriktat och planmässigt sätt. Det betyder att likabehandlingsarbetet inte ska baseras på improvisation och tillfälligheter. Skolan ska ha klara och tydliga mål för sitt likabehandlingsarbete. Det innebär att

- ✓ de mål som skolan sätter upp ska vara så konkreta att det går att följa upp hur väl man uppnår dem.
- ✓ målen bör vara tidsbestämda. Det ska gå att avgöra om målen är möjliga att uppnå – och om de har uppnåtts vid sluttiden.
- ✓ det ska vara tydligt vilket ansvar ledningen har. Det ska också vara tydligt vem som är ansvarig för att de uppsatta målen nås.

Koppla åtgärderna till budget

Det är bra om det framgår av verksamhetens budget vilka resurser som kan användas för likabehandlingsarbetet.

Planens innehåll

En likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling ska innehålla

- uppföljning av fjolårets åtgärder
- klara och tydliga mål för likabehandlingsarbetet
- redovisning av de åtgärder som behövs för att främja likabehandling och förebygga och förhindra trakasserier och kränkande behandling
- redogörelse för de åtgärder som ska påbörjas eller genomföras under året
- rutiner för
  - a) akuta åtgärder vid situationer av trakasserier och kränkande behandling, bland annat hur personalen ska agera vid sådana situationer;
  - b) uppföljande insatser och
  - c) hur händelser och åtgärder ska dokumenteras.

Tänk på att

- planen ska upprättas årligen.
- det ska finnas en plan för varje enskild verksamhet.
- planen ska fungera som ett förebyggande verktyg och vara anpassad till de behov som kommit fram vid kartläggningen.
- eleverna ska vara delaktiga i arbetet med planen (se nästa sida).
- det är lämpligt att uppföljningen och utvärderingen redovisas i skolans kvalitetsredovisning och i huvudmannens övergripande kvalitetsredovisning enligt förordningen om kvalitetsredovisning inom skolväsendet.

Elevernas delaktighet

Eleverna har rätt att vara delaktiga i planen. De ska delta i arbetet med att upprätta, följa upp och se över planen, enligt förordningen om barns och elevers deltagande i arbetet med planer mot diskriminering och kränkande behandling. Delaktigheten ska anpassas efter elevernas ålder och mognad.

På en skola händer det mycket som personalen inte får kännedom om. Det kan vara att någon klottrat namnet på en musikgrupp som spelar vit makt-musik någonstans – en musikgrupp som eleverna känner till, men inte de vuxna. Och de vuxna vet sällan vad som händer elever emellan på internet. Det är därför viktigt att fånga upp elevernas kunskap och erfarenheter, så att skolan får ett bra underlag för sin plan. Det gäller att eleverna medverkar både i kartläggningen av nuläget och i utformningen av åtgärderna.

Uppmuntra eleverna att ge sina synpunkter

En bra start kan vara att involvera elevrådet i planarbetet för att sedan engagera fler elever. Kanske kan planen gå ut på remiss och tas upp för diskussion i ett par utvalda klasser. Gör det tydligt att elevernas synpunkter väger tungt. Bjud även in alla elever att informellt lämna synpunkter och förslag löpande, till exempel via e-post, lappar, sms och så vidare.

Redogör i planen för hur eleverna involveras i arbetet.

Kartläggningsmetoder

Det är viktigt att varje verksamhet utformar en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling utifrån sina egna behov för att planen ska fungera så bra som möjligt. Det är nödvändigt att systematiskt kartlägga nuläget och göra en analys av resultatet för att veta vad just er skola främst behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Planen ska innehålla en redovisning av verksamhetens behov utifrån en aktuell kartläggning. Behoven är sedan utgångspunkt för vilka insatser som ska påbörjas och genomföras under det kommande året. Det ska finnas en tydlig koppling till diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder och sexuell läggning.

Det kan vara en bra idé att komplettera det arbetsmiljö- och trivselsarbete som skolan redan har med ett likabehandlingsperspektiv. Här nedan följer ett par exempel på hur det kan göras.

Planerade samtal

En del av kartläggningen kan utgöras av regelbundna planerade samtal med kamratstödjare, elevråd, elevvårdsteam och andra vuxna i skolan. Syftet ska vara att få information om stämningen på skolan och om händelser och situationer av betydelse för skolans uppdrag att främja lika rättigheter och motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Enkäter

Enkäter till elever kan innehålla detaljerade frågor om upplevd diskriminering i olika sammanhang, till exempel om elever känner sig orättvist behandlade av lärare, trakasserade av skolans personal eller av andra elever.

Enkäterna kan också innehålla mer allmänna frågor om attityder till exempelvis homosexualitet, främlingsfientlighet, intolerans och könsroller.

Många skolor genomför sedan tidigare enkäter där de kartlägger elevernas trivsel i skolan. De enkäterna kan kompletteras med frågor som tar upp var och en av diskrimineringsgrunderna.

Det är viktigt att all personal och elevernas vårdnadshavare deltar i skolans likabehandlingsarbete. Kanske kan även anställda och föräldrar besvara enkäter med frågor om hur de upplever likabehandlingsarbetet. Var tydlig med att enkäten besvaras anonymt.

Incidentrapporter

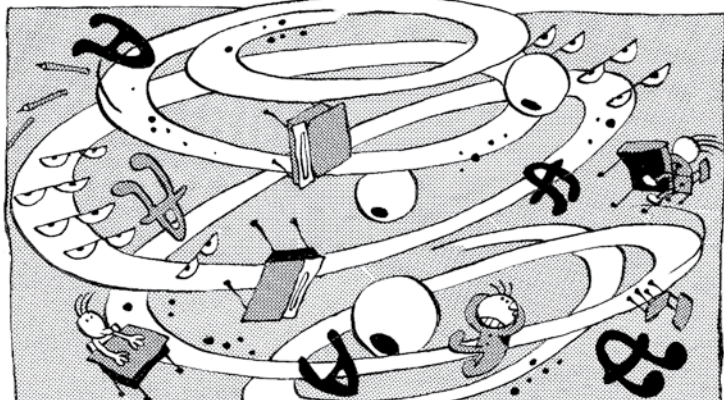
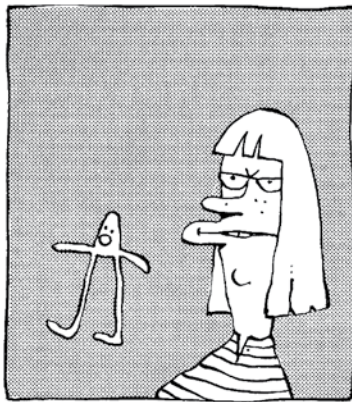
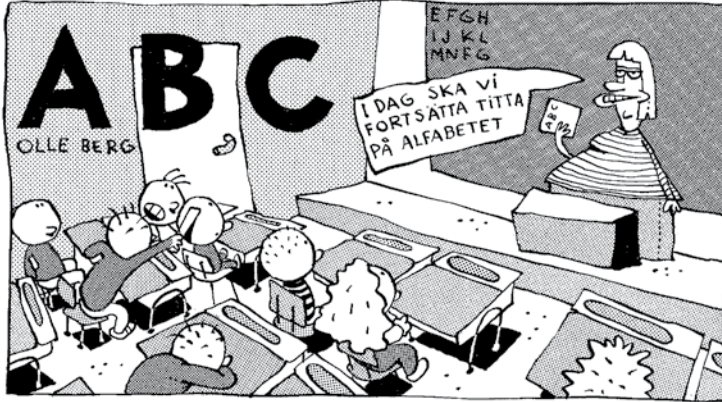
Rapporterade kränkningar och vidtagna åtgärder ska dokumenteras.

Likabehandlingsplanen/planen mot kränkande behandling ska utvärderas och upprättas på nytt varje år. Då kan det vara en bra idé att sammanställa statistik över trakasserier uppdelat på de olika diskrimineringsgrunderna samt över kränkande behandling. Tänk också på att mörkertalet kan vara stort.

Genomgång av rutiner och regler

Arbetet med att förebygga diskriminering handlar mycket om att kritiskt granska de rutiner och bestämmelser som redan finns. Det handlar om att gå igenom alla rutiner och bestämmelser på skolan på såväl individ-, grupp- som verksamhetsnivå. *Finns det strukturella diskriminerande inslag? Lämnas stort utrymme för enskilda anställda att ta beslut på mindre sakliga grunder?* Rutinerna bör vara formulerade så att man minimerar risken att fördomar styr besluten.

Vid en genomgång av skolans verksamhet rekommenderas att flera personer involveras i arbetet. Blanda gärna olika yrkesgrupper och se till att eleverna deltar i processen.

Områden att se över

På följande sidor ges exempel på områden som kan vara relevanta att ta upp inom likabehandlingsarbetet. Vissa frågor bör ställas för varje område:

- ✓ Hur förebygger och förhindrar vi diskriminering, trakasserier och kränkande behandling?
- ✓ Hur främjar vi elevers lika rättigheter oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder och sexuell läggning?

Studieklimat och studiemiljö

Skolan bör redovisa särskilda åtgärder för att skapa en fysisk och psykosocial studiemiljö som lämpar sig för alla elever.

Språkbruk. Ta reda på vilken jargong som finns bland elever och lärare. Kan den upplevas kränkande? Inför nolltolerans mot skällsord som "CP-unge", "hora", "blatte" och "böggjäväl".

Närvaro och frånvaro. Håll uppsikt över elevernas frånvaro. Erfarenheter visar att hög frånvaro många gånger beror på kränkningar i skolan.

Tillgänglighet. Krävs särskilda åtgärder för att göra studiemiljön tillgänglig för alla elever? Det är lätt att bara tänka på rullstolsburna elever, men glöm inte andra funktionshinder som till exempel hörsel- och synskador, astma, diabetes, dyslexi och ADHD. Tänk också på att eleverna har olika förutsättningar trots samma diagnos. Ta reda på vilka behov som finns på er skola.

Trygghet. Säkra skolan så att eleverna kan känna sig trygga. Tänk till exempel på skolgårdens alla skrymslen och vägen till och från idrottshallen. Glöm inte elevtoaletterna, som kan ha klotter med kränkande budskap och vars dörrar ibland lätt kan ryckas upp fastän de är låsta. Det är viktigt att uppmärksamma utfrysning av elever.

Ordningsregler. Förbjuder skolans ordningsregler eleverna att bära huvudbonader inomhus? Anpassa reglerna så att det är möjligt för eleverna att bära religiösa attribut som huvudduk, kippa och turban. Skriv in i planen vad som gäller. Det kan vara en viktig signal.

Skolmat. Det är viktigt att alla elever kan äta skolmaten oavsett till exempel funktionshinder eller religion.

Skolresor, raster och fritids. Planera skolresor, raster, friluftsdagar och fritidsverksamhet så att alla elever kan delta oavsett till exempel religion eller funktionshinder.

Kommunikation

En likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling kan innehålla en beskrivning av hur planen ska göras känd och förankras i hela verksamheten och hos elevernas vårdnadshavare.

Förankra likabehandlingsarbetet bland elever, vårdnadshavare och personal genom redan etablerade kanaler som klassråd, veckobrev, webbplats och föräldramöten.

Ta reda på om det finns vårdnadshavare som behöver tolk. Det är viktigt att inte lasta över ansvaret att tolka på barnen.

Bjud in eleverna att informellt komma med förslag och synpunkter på likabehandlingsarbetet, till exempel via e-post, webbplats, lappar och så vidare.

Kompetensutveckling

Skolan får inte diskriminera elever och all personal på skolan har ett ansvar att agera snabbt och korrekt om de får reda på att någon elev känner sig kränkt. Det innebär onödigt lidande för utsatta elever att inte få hjälp i tid. Dessutom kan skolan bli skyldig att betala skadestånd eller diskrimineringsersättning.

Likabehandlingsplanen/planen mot kränkande behandling kan innehålla en planering för skolpersonalens kompetensutveckling. Syftet ska vara att öka medvetenheten om förekomsten av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling och vad man kan göra åt det.

Kartlägg kompetensen kring likabehandlingsfrågor hos personal och elever. Ta också reda på vilket behov av fortbildning som finns.

Planera för kompetensutveckling i planen.

Utbilda all personal, så att de har tillräckligt med kunskap för att kunna fullgöra sina skyldigheter. All personal ska hjälpa elever som känner sig utsatta.

Nyckelpersoner som ska ta ett större ansvar i likabehandlingsarbetet bör få mer långtgående utbildning i dessa frågor.

Ta in hjälp utifrån om ni behöver.

Ta reda på vilket stöd skolan kan få av huvudmannen i utbildningsfrågor.

Kurser och värderingsövningar

Kurser och seminarier kring diskriminering och människors lika värde är ett viktigt led i skolans likabehandlingsarbete – för både personal och elever.

Tänk på att följa upp med dialog där elever och anställda lyfter fram sina egna åsikter, men också möter och prövar andras ställningstaganden eller värderingar. Det är avgörande att välja rätt frågeställningar i värderingsövningarna för att inte skapa eller förstärka nedsättande och stereotypa föreställningar om olika grupper. Mänskliga rättigheter är inte en åsiktsfråga utan just rättigheter.

Aktiv ledning

Verksamhetens ledning bör delta i övningar och utbildningstillfällen för att visa att skolan prioriterar likabehandlingsarbetet och tar det på allvar. Det är också bra tillfällen att synliggöra och uppmärksamma likabehandlingsplanen/planen mot kränkande behandling och förankra den hos personal och elever.

Bjud in de som ”vet hur det är”

Det kan också vara en bra idé att låta utomstående från ideella organisationer komma och berätta i skolan om hur det är att till exempel leva med diabetes, att vara buddist eller att bli mobbad i skolan.

Rekrytering

Om skolan arbetar aktivt med rekrytering av elever bör planen innehålla målsättningar och åtgärder för att främja likabehandling och motverka diskriminering även här.

Välkomna elever oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder i ert rekryteringsmaterial.

Se till så att rekryteringsmaterial och webbplats, i text och bild, förmedlar skolans likabehandlingsarbete.

Se till att materialet är tillgängligt även för elever med olika funktionshinder.

Se över studie- och yrkesvägledningen så att eleverna kan göra sina val för framtiden utan att bli begränsade av stereotyp tänkande.

Antagning

I den mån verksamheten har antagningsförfarande bör planen redovisa vilka åtgärder som krävs för att förhindra att sökande diskrimineras.

Se till att skolans behörighetskrav inte är direkt eller indirekt diskriminerande.

Kompetensutveckla personal som arbetar med prov- och intervjubaserad antagning, så att de har kunskap om lagens innehåll.

Introduktion

När skolan tar emot nya elever och ny personal bör samtliga få information om likabehandlingsarbetet. Det gäller att se till att alla känner till sina rättigheter och skyldigheter.

Kontrollera skolans introduktionsfester så att de inte har inslag som kan uppfattas som kränkande. Sådana fester är vanliga inom de högre årskurserna.

Informera nya elever och nyanställda om skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling.

Samverka med kamratstödjare och ordna andra särskilda åtgärder för att ta hand om nya elever.

Se till att vårdnadshavare får ett bra bemötande oavsett kön.

Se också till att vårdnadshavare får ett bra bemötande av skolan oavsett hur deras språkkunskaper är eller hur deras familjebildning ser ut.

Ta emot elever med funktionshinder

Skolan bör ha rutiner för hur man tar emot en elev med funktionshinder. Det kan handla om att tänka igenom vilka metoder och pedagogiska hjälpmedel som finns för barn med koncentrationssvårigheter eller att planera för att en elev med hörselskada kan sitta närmare läraren. Det är också bra att skapa tydliga rutiner för hur kontakten med föräldrarna sker vad gäller läxor, inlämningsuppgifter och dylikt, så att de kan hjälpa sitt barn. Förbered också hur man bestämmer – tillsammans med den berörda eleven – om man ska berätta eller inte berätta för klasskamraterna om funktionshindret och vad det innebär.

Schemaläggning, föräldraskap och studier

Som ett led i likabehandlingsarbetet bör skolan ha framförhållning när det gäller schemaläggning och distribution av listor över läromedel. Här kan det bli fråga om många olika praktiska överväganden.

Religiösa högtider

Det finns exempel på skolor som valt att lägga studiedagar under Ramadans slut för att ge de muslimska eleverna möjlighet att fira.

Ta reda på elevernas önskemål om att fira religiösa högtider.

Se till att elever och vårdnadshavare vet vilka möjligheter det finns att ansöka om ledighet enstaka dagar.

Skaffa en multireligiös almanacka och stäm av innan till exempel datum för skolresor eller föräldramöten bestäms.

Funktionshinder

Vid schemaläggning och planering inför prov bör man tänka på när det är lämpligt att förlägga olika aktiviteter. Vissa elever kan ha mer ork under förmiddagen eftersom deras funktionshinder tar mycket energi under dagen. Andra elever kan behöva en lång startsträcka för att komma igång.

Börja med att ta reda på hur behovet ser ut bland era elever.

Hinner elever med funktionshinder till exempel förflytta sig mellan klassrummen mellan lektionerna?

Elever som är föräldrar

Kartlägg behovet av att underlätta för elever med barn att förena studier och föräldraskap.

Tänk till exempel på att inte förlägga proven för sent på dagen.

Ta fram rutiner för studieuppehåll för föräldraledighet.

Se till att föräldrar inte missgynnas i verksamheten.

Betyg och examination

Skolans plan kan innehålla åtgärder för att elevers kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuella läggning eller funktionshinder inte ska påverka bedömningen i samband med prov.

Prova till exempel att anonymisera provskrivningarna.

Låt lärare ibland få rätta prov från andra klasser än sina egna för att se om bedömningen blir annorlunda.

Praktik

Elever på praktik omfattas också av diskrimineringskyddet. Ansvaret delas av skolan och praktikplatsen. Skolan ansvarar för det som skolan kan påverka eller bestämma över i samband med praktiken, till exempel när det gäller att hitta en lämplig praktikplats. Om eleven blir diskriminerad eller trakasserad på praktikplatsen är det praktikanordnaren, alltså arbetsgivaren, som har ansvaret.

Skolan kan, som ett led i sitt likabehandlingsarbete, förebygga diskriminering i samband med praktik.

Utse en eller flera kontaktpersoner som eleverna kan vända sig till om det uppstår problem under praktiken.

Informera eleverna om deras rättigheter i samband med praktik.

Informera också praktikanordnaren om skolans inställning och skicka gärna skolans lika-behandlingsplan/plan mot kränkande behandling till praktikplatserna inför praktikperioden.

Undervisning

Det är ett faktum att en del läromedel förmedlar en fördomsfull bild av olika grupper i vårt samhälle. Det kan handla om stereotypa skildringar av olika etniska och religiösa grupper, homo- och bisexuella personer och personer med funktionshinder eller av män och kvinnor.

Många läromedel utesluter och osynliggör också olika minoriteter i sin skildring av historien och verkligheten. Det kan leda till att vissa elever känner sig kränkta. Det finns också risk för att undervisningen och läromedlen inverkar negativt på förekomsten av diskriminering och trakasserier i skolan. Skolan bör därför vidta åtgärder som rör både undervisningens form och innehåll. Här finns ett antal relevanta frågor att ställa:

Hur kvalitetsgranskar vi de läromedel som vi använder? Förmedlar läromedlen en stereotyp bild av vissa etniska och/eller religiösa grupper? Synliggör litteraturen homo- och bisexuella personer och personer med funktionshinder på ett naturligt sätt? Hur arbetar vi med ett genusperspektiv på undervisningen? Kan vissa läromedel uppfattas som kränkande utifrån kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder?

För en kritisk och konstruktiv diskussion kring den aktuella litteraturen.

Se till att eleverna deltar i den kritiska granskningen.

Variera de exempel som används under lektionerna, så att de inte förmedlar en stereotyp och normgivande bild av vissa grupper och osynliggör andra.

Satsa på kompetensutveckling för lärare i till exempel genuspedagogik eller interkulturell pedagogik.

Rutiner för akuta åtgärder

Denna handledning har fokus på det långsiktigt främjande och förebyggande likabehandlingsarbetet. En likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling ska även innehålla rutiner för akuta åtgärder när skolan fått kännedom om att en elev upplever sig utsatt för trakasserier eller kränkande behandling. Rutinerna ska omfatta hur personalen först ska agera, uppföljande insatser och dokumentation. Skolverkets Allmänna råd kan vara till stöd när rutinerna utformas.

— Har du något trevligt smeknamn i skolan, då ?

— Ja, "hora" är väl det vanligaste . ©bild Kerold Klang

Mycket att tänka på?

På nästa uppslag presenteras en checklista för att få med det som behövs i planen.

Checklista

Checklistan är en hjälp att enkelt kontrollera om er likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling kan fungera som ett konkret verktyg för verksamhetens likabehandlingsarbete. Ju fler av följande påståenden som kan besvaras med ja, desto större är chansen att så är fallet.

1. Nu gällande plan

- a) Vår likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling är upprättad under den senaste tolv månaders perioden och gäller för ett år.
- b) Planen innehåller en uppföljning av fjolårets åtgärder.

2. Samverkan med eleverna

Eleverna har varit med om att upprätta, följa upp och se över planen.

3. Kartläggning

- a) Planen innehåller en beskrivning av skolans behov av likabehandlingsarbete. Vi har kartlagt verksamhetens behov på individ-, grupp- och verksamhetsnivå. Planen beskriver hur vi gjort och vad vi kommit fram till.
- b) Vid kartläggningen har vi beaktat diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion och annan trosuppfattning, funktionshinder och sexuell läggning samt kränkande behandling.
- c) Vi har sett över områden som
  - ✓ Studiemiljö (psykosocial och fysisk)
  - ✓ Kommunikation
  - ✓ Kompetensutveckling
  - ✓ Rekrytering
  - ✓ Antagning
  - ✓ Introduktion
  - ✓ Schemaläggning, föräldraskap och studier
  - ✓ Betyg och examination
  - ✓ Praktik
  - ✓ Undervisning
  - ✓ Rutiner för akuta åtgärder

4. Mål

Planen innehåller klara och tydliga mål för likabehandlingsarbetet.

Målen utgår från de behov som vi, genom kartläggningen, vet finns i vår verksamhet.

5. Åtgärder

a) Planen innehåller aktiva åtgärder för att främja lika rättigheter och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Åtgärderna ska förverkliga de mål vi satt upp.

b) Åtgärderna är konkreta och uppföljningsbara. Det framgår i planen vem som är ansvarig för att en åtgärd blir genomförd och när det ska ha skett.

6. Rutiner för akuta situationer

Planen innehåller rutiner för akuta situationer av trakasserier eller kränkande behandling.

Rutinerna omfattar

a) hur personalen i skolan ska agera och hur ansvarsfördelningen ser ut.

b) uppföljande insatser för att kontrollera att de akuta åtgärderna haft effekt.

c) hur händelser och åtgärder ska dokumenteras.

7. Resurser

Det framgår i planen vilka resurser som finns för att genomföra likabehandlingsarbetet.

8. Kommunikation

Vår likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling innehåller åtgärder för att presentera planen och förankra likabehandlingsarbetet hos elever, vårdnadshavare och personal.

9. Utvärdering och uppföljning

Likabehandlingsplanen/planen mot kränkande behandling beskriver hur planen sedan ska följas upp och utvärderas inför nästa års plan.

Vänd er till oss med frågor

diskrimineringsombudsmannen

Diskrimineringsombudsmannen

Box 3686, 103 59 Stockholm.

Besöksadress Torsgatan 11

Tel 08-120 20 700

Texttel 08-120 20 820

Fax 08-120 20 800

Webbplats www.do.se

Diskrimineringsombudsmannen, DO, arbetar mot diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder.

DO tar emot och utreder anmälningar om diskriminering och kan ytterst företräda en enskild i domstol.

DO ger också råd om hur man kan förebygga diskriminering.

Barn- och elevombudet

Tel 08-586 080 00

Fax 08-586 080 10

Webbplats

www.skolinspektionen.se/beo

Skolinspektionen

Box 23069, 104 35 Stockholm

Besöksadress Sveavägen 159

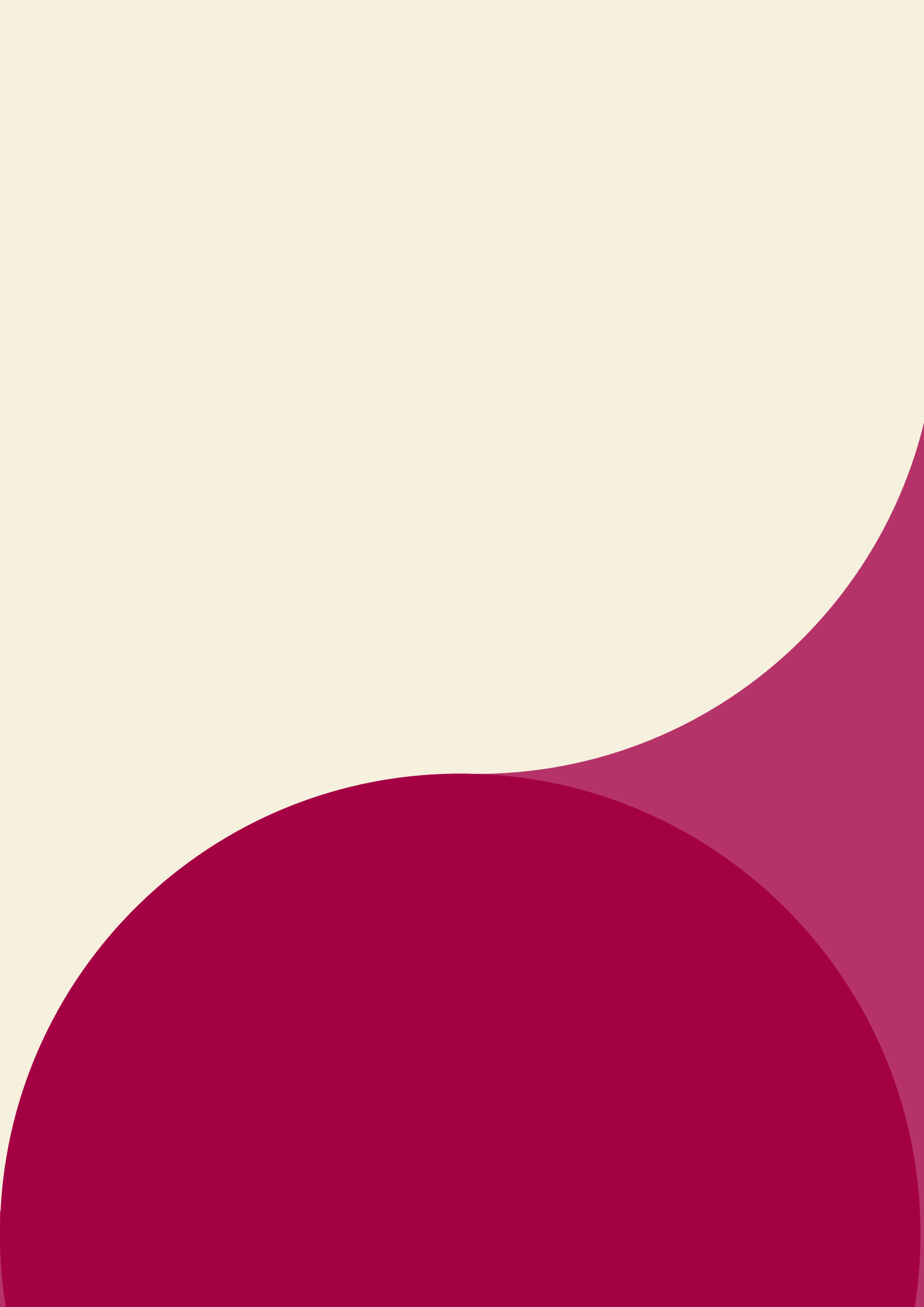
Tel 08-586 080 00

Fax 08-586 080 10

Barn- och elevombudet är en del av Skolinspektionen och ska ta tillvara barns och elevers rättigheter. Det innebär att BEO utreder anmälningar om kränkande behandling. BEO kan kräva skadestånd för ett barns eller elevs räkning och företräda barnet i domstol.

BEO informerar också om 14 a kap. i skollagen och ger råd och stöd om hur bestämmelserna ska tillämpas.

Skolinspektionen granskar skolor och bedömer ansökningar om att driva fristående skola. Målet är en skola med hög kvalitet och elevens kunskap i fokus.

Förebygga diskriminering och kränkande behandling

Främja likabehandling är en handledning för likabehandlingsarbetet i skolan som tagits fram av Diskrimineringsombudsmannen och Barn- och elevombudet. Läs mer på respektive webbplats om likabehandlingsarbetet och lagstiftningen.

Handledningen laddas ner via respektive myndighets webbplats (adresser på sidan 40).

Vänd dig till Diskrimineringsombudsmannen om du vill ha den i alternativa format. Tryckt år 2009.